

۱۴۳۶۵۸۷
۵۵,۷,۲۵

آمین دادرسی مدنی

(جلد نخست)

سازمان قضایی

دکتر سید رضا پرتو

مدرس دانشگاه

دکتر عباس کریمی

استاد دانشگاه تهران

حسن
داد

سرشناسه	کریمی، عباس، ۱۳۴۳ -
عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	آیین دادرسی مدنی / عباس کریمی، حمیدرضا پرتو.
مشخصات نشر	تهران: دادگستر: انتشارات دکتر عباس کریمی، ۱۳۹۵ -
مشخصات ظاهری	ج ۳:
شابک	۲۰۰۰۰۰ ریال ۵-۸۱-۲۸۲-۹۷۸۶۰۰: ج ۱: ۱۸۰۰۰۰ ریال ۶-۸۴-۲۸۲-۹۷۸۶۰۰: ج ۲: ۹-۸۳-۲۸۲-۹۷۸۶۰۰: ج ۳:
وضعیت فهرست نویسی	فیا:
مندرجات	ج ۱. سازمان قضایی. ج ۲. طرح و اجرای دعوا- ختم دعوا- ج ۳. استثنائات دادرسی
موضوع	آیین دادرسی مدنی -- ایران
موضوع	Civil procedure -- Iran:
شناسه افزوده	پرتو، حمیدرضا
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ۴۴۴۹ ک / ۱۷۱۰ KMH
رده بندی دیویی	۳۴۷/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۴۳۸۱۵

آیین دادرسی مدنی (جلد نخست) سازمان قضایی

تألیف: دکتر عباس کریمی - دکتر حمیدرضا پرتو

ناشر: انتشارات دادگستر با همکاری انتشارات دکتر عباس کریمی

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

شماره: ۱۰۰۰

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

شابک: ۵-۸۱-۲۸۲-۹۷۸۶۰۰-۶۰۰

شابک دوره: ۶-۸۴-۲۸۲-۹۷۸۶۰۰-۶۰۰

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر دادگستر محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله: فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است. این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، میدان حضرت ولی عصر (عج)، بلوار کشاورز، ابتدای

خیابان فلسطین، کوچه شهید ذاکری، بن‌بست سوم، پلاک ۶

تلفن ۸۸۹۰۴۴۶۵ - ۸۸۹۰۵۴۶۰ فکس ۸۸۹۱۰۳۳۳

کدپستی: ۱۴۱۶۷۵۳۶۸۱

آدرس سایت: www.dadgostarpub.ir

فهرست مطالب

مقدمه ۱۱

بخش یکم - شناخت آیین دادرسی مدنی

فصل یکم: مفهوم و هدف آیین دادرسی مدنی ۱۵

مبحث یکم: مفهوم آیین دادرسی مدنی ۱۵

بنا یکم: تعریف آیین دادرسی مدنی ۱۵

الف: تعریف خاص آیین دادرسی مدنی ۱۵

ب: تعریف عام آیین دادرسی مدنی ۱۶

بند دوم: تمیز آیین دادرسی مدنی از مفاهیم مشابه ۱۷

الف: تمیز آیین دادرسی مدنی از حقوق مدنی ۱۷

ب: تمیز آیین دادرسی مدنی از آیین دادرسی کیفری ۱۸

ج: تمیز آیین دادرسی مدنی از سایر آیین‌ها ۱۹

مبحث دوم: هدف آیین دادرسی مدنی ۱۹

بند یکم: هدف عام آیین دادرسی مدنی: اجرای عدالت ۱۹

بند دوم: هدف خاص آیین دادرسی مدنی: فصل خصومت ۲۱

الف: تبیین هدف خاص آیین دادرسی مدنی ۲۱

ب: نتایج هدف خاص آیین دادرسی مدنی ۲۱

فصل دوم: پیشینه آیین دادرسی مدنی ۲۵

مبحث یکم: آیین دادرسی مدنی قبل از استقرار نظام تقنینی نوین ۲۵

بند یکم: آیین دادرسی مدنی در دوره ایران باستان ۲۵

بند دوم: آیین دادرسی مدنی پس از ورود اسلام به ایران ۲۶

مبحث دوم: آیین دادرسی مدنی بعد از استقرار نظام تقنینی نوین ۳۱

بند یکم: آیین دادرسی مدنی بعد از استقرار نظام تقنینی مشروطه ۳۱

بند دوم: آیین دادرسی مدنی بعد از استقرار نظام تقنینی اسلامی ۳۴

فصل سوم: موضوع آیین دادرسی مدنی: دعوا ۳۶

مبحث یکم: لزوم وجود دعوا برای به اجراء درآمدن آیین دادرسی مدنی ۳۶

- بند یکم: اصل لزوم وجود دعوا: مفهوم و اقسام آن ۳۶
- الف: مفهوم دعوا ۳۶
- ب: اقسام دعوا ۴۲
- بند دوم: استثناء عدم لزوم وجود دعوا: موارد امور حسبی ۷۶
- مبحث دوم: لزوم اقامه دعوا برای به اجرا درآمدن آیین دادرسی مدنی ۷۸
- بند یکم: شرایط اقامه دعوا ۷۸
- الف: صلاحیت مدعی برای اقامه دعوا ۷۸
- ب: زمان طرح دعوا ۸۷
- بند دوم: طواری اقامه دعوا ۹۰
- الف: طوری ارادی دعوا ۹۰
- ب: طوری غیر ارادی دعوا ۹۱

بخش دوم: تسهیلات دادگستری و مراجع قضایی ایران

- فصل یکم: مراجع قضایی صلاحیت از دادگستری: مراجع شبه قضایی ۹۳
- مبحث یکم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات اشخاص خصوصی با دستگاه‌های اجرایی ۹۴
- بند یکم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات در رابطه با اراضی ۹۴
- الف: مرجع صالح در رابطه با اراضی شهری: کمیسیون ماده ۱۲ ۹۴
- ب: مراجع صالح در رابطه با اراضی خارج از محدوده شهری ۹۶
- بند دوم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به تخلفات احتمالی ۱۰۰
- الف: کمیسیون ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها ۱۰۱
- ب: کمیسیون ماده ۹۹ قانون شهرداری‌ها ۱۰۱
- ج: کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری‌ها ۱۰۳
- بند سوم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات اشخاص خصوصی با دستگاه‌های اجرایی در رابطه با تخلفات اداری ۱۰۶
- الف: مرجع رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان ۱۰۶
- ب: دادسرا و دادگاه انتظامی کانون وکلای دادگستری ۱۱۰
- ج: دادسرا و دادگاه عالی انتظامی قضات ۱۱۲
- د: دادسرا و دادگاه انتظامی سردفتران و دفتریاران ۱۱۵

ه: مراجع صالح جهت رسیدگی به تخلفات پزشکان.....	۱۱۷
بند چهارم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات مربوط به مطالبات دولت ...	۱۱۹
الف: مراجع تامین اجتماعی	۱۱۹
ب: مراجع مالیاتی	۱۲۳
ج: کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری ها	۱۲۹
د: مراجع رسیدگی به اختلافات گمرکی	۱۳۰
بند پنجم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات ثبت احوال	۱۳۴
بند ششم: کمیسیون رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس های مبتذل	۱۳۵
بند هفتم: کمیسیون رسیدگی به صدور پروانه ها (چاه های غیرمجاز)	۱۳۶
بند هشتم: کمیسیون رسیدگی به امور آب های زیرزمینی	۱۳۷
مبحث ۱۳۸: رم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به اختلافات خصوصی	
بند نخست: هیأت حل اختلاف کارگر و کارفرما	۱۳۸
بند دوم: مراجع حل اختلاف: جمع به قانون اصلاحات ارضی: شورای اصلاحات ارضی	۱۴۰
بند سوم: مراجع پیش از ثبت: آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم الاجراء و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرایی ۱۳۸۷	۱۴۴
مبحث سوم: مراجع شبه قضایی صالح جهت رسیدگی به دعاوی مختلط	۱۴۶
بند یکم: هیأت رسیدگی به اختلافات و دعاوی مربوط به اراضی گنبد و دشت گرگان	۱۴۶
بند دوم: هیأت حل اختلاف ثبت املاک در مناطق مسکونی	۱۴۷
بند سوم: مراجع مقرر در قانون ثبت اسناد و املاک و خصوصاً املاک	۱۴۹
الف: مراجع ثبتی	۱۴۹
ب: هیأت موضوع ماده ۱۴۷ اصلاحی قانون ثبت اسناد و املاک کشور	۱۵۲
بند پنجم: مراجع صالح جهت رسیدگی به دعاوی حوزه حقوق مصرع کنندگان	۱۵۵
فصل دوم: مراجع قضایی دادگستری	۱۶۲
مبحث یکم: تقسیم مراجع قضایی بر اساس درجه	۱۶۳
بند یکم: دادگاه های نخستین (دادگاه های عمومی)	۱۶۳
بند دوم: دادگاه تجدیدنظر استان	۱۷۴
بند سوم: دیوان عالی کشور	۱۷۶

مبحث دوم: تقسیم مراجع قضایی بر اساس عام و تخصصی و یا اختصاصی

بودن آن	۱۸۱
بند یکم: مراجع عمومی قضایی	۱۸۲
بند دوم: مراجع تخصصی قضایی	۱۸۲
الف: دادگاه انقلاب	۱۸۲
ب: دیوان عدالت اداری	۱۸۶
بند سوم: مراجع اختصاصی قضایی	۱۹۱
الف: سازمان قضایی نیروهای مسلح (دادگاههای نظامی)	۱۹۱
ب: دادگاه ویژه روحانیت	۱۹۵
فصل سوم: مراجع اداری دادگستری و مراجع اداری وابسته به دادگستری	۱۹۸
مبحث یکم: مراجع اداری دادگستری	۱۹۸
بند یکم: عالی ترین مرجع اداری: ریاست قوه قضاییه	۱۹۸
الف: جایگاه اداری ریاست قوه قضاییه	۱۹۸
ب: اختیار ویژه اداری ریاست قوه قضاییه در خصوص استخدام و عزل و نصب قضات	۱۹۹
بند دوم: سازمان اداری قوه قضاییه	۲۰۳
بند سوم: سازمان‌های وابسته به قوه قضاییه	۲۰۳
الف: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور	۲۰۴
ب: سازمان ثبت اسناد و املاک کشور	۲۰۶
ج: سازمان پزشکی قانونی کشور	۲۰۷
مبحث دوم: مراجع اداری وابسته به دادگستری	۲۰۸
بند یکم: مراجع وابسته ناظر به وکلای دادگستری: نهادهای وکالتی	۲۰۸
الف: نهادهای وکالتی و شرایط ورود به حرفه وکالت	۲۱۰
ب: شرایط اجرای حرفه وکالت در دادگستری	۲۱۵
ج: بررسی اختصاصی حرفه وکالت دادگستری در قانون آیین دادرسی مدنی	۲۱۷
بند دوم: مراجع وابسته ناظر به کارشناسان و مترجمین رسمی دادگستری	۲۲۶
الف: مراجع وابسته ناظر به کارشناسان رسمی دادگستری	۲۲۷
ب: مراجع مربوط به مترجمین رسمی دادگستری	۲۳۰
بند سوم: مراجع وابسته ناظر به سردفتران و دفتریاران اسناد رسمی: کانون سردفتران و دفتریاران	۲۳۲
اسناد رسمی	۲۳۲

بخش سوم - صلاحیت قضایی ۲۳۵

فصل یکم: انواع صلاحیت قضایی ۲۳۷

مبحث یکم: صلاحیت ذاتی ۲۳۷

بند یکم: انواع صلاحیت ذاتی ۲۳۸

الف: صلاحیت مراجع اداری و شبه قضایی نسبت به صلاحیت مراجع قضایی ۲۳۸

ب: صلاحیت مراجع اختصاصی و تخصصی نسبت به صلاحیت مراجع عمومی ۲۳۸

ج: صلاحیت مراجع بدوی نسبت به صلاحیت مراجع تجدیدنظر ۲۳۹

بند دوم: قواعد و ویژگی‌های صلاحیت ذاتی ۲۳۹

الف: منع توافق اشخاص جهت تغییر مرجع دارای صلاحیت ذاتی ۲۳۹

ب: تکلیف نگاه به رعایت قواعد صلاحیت ذاتی ۲۴۱

ج: تعیین موارد صلاحیت ذاتی در قانون ۲۴۱

د: قابلیت طرح و تمام مراحل و مقاطع دادرسی ۲۴۲

مبحث دوم: صلاحیت نسبی ۲۴۲

بند نخست: انواع صلاحیت نسبی ۲۴۳

الف: صلاحیت نسبی به معنای اختصاص: تاثیر نصاب در تعیین صلاحیت مراجع هم غرض ۲۴۴

ب: صلاحیت محلی ۲۴۴

بند دوم: قواعد و ویژگی‌های صلاحیت نسبی ۲۷۵

الف: لزوم طرح ایراد عدم صلاحیت نسبی محلی از طرف دعوا ۲۷۵

ب: لزوم طرح ایراد عدم صلاحیت نسبی محلی در جلسه دادرسی ۲۷۵

ج: اعتبار رأی صادره از مرجع فاقد صلاحیت محلی ۲۷۶

فصل دوم: تعارض در صلاحیت قضایی ۲۷۷

مبحث یکم: مراحل حدوث تعارض در صلاحیت قضایی ۲۷۷

بند یکم: مرحله تشخیص صلاحیت توسط مرجع اولی ۲۷۷

بند دوم: مرحله اعلام صلاحیت معارض توسط مرجع بعدی ۲۷۸

الف: تعارض مثبت در تشخیص صلاحیت قضایی ۲۷۹

ب: تعارض منفی در تشخیص صلاحیت قضایی ۲۷۹

مبحث دوم: رفع تعارض در صلاحیت قضایی و تعیین مرجع صالح ۲۷۹

بند یکم: مراجع رفع تعارض در صلاحیت قضایی ۲۷۹

- الف: شعبه اول دادگاه عمومی (شهرستان و مرکز استان)..... ۲۸۰
- ب: دادگاه تجدیدنظر استان..... ۲۸۰
- ج: دیوان عالی کشور..... ۲۸۳
- بند دوم: کیفیت رفع تعارض در صلاحیت قضایی..... ۲۸۶

منابع و مأخذ ۲۸۷

www.ketab.ir

مقدمه

علم حقوق همزاد اجتماع بشری است. انسان در طبع خود یک موجود اجتماعی بوده و از نخستین روزهایی که پا به عرصه آفرینش نهاده، سعی در تشکیل اجتماع داشته است. با تشکیل نخستین گروه بشری و جوامع بدوی، اختلاف بین افراد آن جوامع به علت تعرض بین حقوق و تکالیف آنان حادث شده و به محض بروز اولین اختلاف‌ها، وجود علمی برای تعیین حدود و ثغور حقوق و تکالیف احاد افراد جامعه ضروری می‌نموده است. این علم که در نخستین روزهای حیات اجتماعی بشر، شکل گرفته و همراه با زندگی بشر تکامل یافته است، در عصر جدید، علم حقوق خوانده می‌شود. با توسعه این علم، شاخه‌های گوناگون و متنوع آن، در تمام زمینه‌های ممکن، برای تعیین مرزهای حقوق شهروندان شکل گرفتند و جامعه قانون‌مدار امروزی را تشکیل دادند.

در فرض بیان روشن و کامل حقوق و تکالیف شهروندان در قوانین، آگاهی و پایبندی شهروندان به آن اختلافی به وجود نخواهد آمد و حقوق در مأموریت خود موفق خواهد شد. ولی کمتر اتفاق می‌افتد که سه مقادیر در روابط انسان‌ها جمع شود. به همین دلیل بین آنان اختلاف و منازعه شکل می‌گیرد و اگر مرجع برای حل این نزاع وجود نداشته باشد تا به فصل خصومت و اختلاف بپردازد و هر یک در جامعه، خود برای احقاق حق خویش به پا خیزد، درگیری‌های فردی منجر به رواج خشونت می‌گردد و در نهایت شیرازه جامعه از هم می‌پاشد. بنابراین در کنار همه رشته‌های حقوق، رشته‌ای لازم است تا امکان اجرای سایر شاخه‌های حقوق را فراهم کند، مراجعی تعیین کند تا به حل و فصل اختلاف در جامعه بپردازد، چگونگی مراجعه مردم به آن مراجع و شیوه‌های رسیدگی در آنها را تبیین کند، تصمیم‌هایی که در این مراجع

باید اتخاذ شود و شیوه‌های اعتراض به این آرا و چگونگی اجرای آن را بیان کند. این رشته همان است که در کتب فقهی «قضا» و در حقوق «آیین دادرسی» نامیده می‌شود. آیین دادرسی اگر ناظر به تعقیب، تحقیق و رسیدگی به جرائم باشد، آیین دادرسی کیفری نامیده می‌شود و چنانچه ناظر به فصل خصومت و مشاجره در جامعه باشد، در حیطه آیین دادرسی مدنی قرار می‌گیرد.

بنابراین آنچه گذشت، حقوق بدون آیین دادرسی مدنی در جامعه ماندنی نیست و حقوقدان بدون داشتن دانش آیین دادرسی مدنی، قادر به تأمین ضمانت اجرای دانسته‌های خود و دانسته‌های علم حقوق در اجتماع نخواهند بود و بنابراین بر یک دانشجوی حقوق فرض است که از ابتدا با این رشته آشنایی پیدا کند. بنابراین باید نه تنها با سازمان قضایی (آیین دادرسی مدنی)، که با شیوه دادرسی (آیین دادرسی مدنی دو) انس گیرد و در نهایت با خواندن که در آیین دادرسی ممکن است اتفاق بیافتد و جریان دادرسی را از شیوه عادی منحرف نماید آشنایی کافی پیدا کند. این حوادث که طواری دادرسی خوانده می‌شود، همراه با بحث داور و در نهایت به دانشجوی حقوق معرفی می‌شود (آیین دادرسی مدنی سه).

در درس آیین دادرسی مدنی یک، هدف، آشنایی با سازمان قضایی ایران است. برای حصول این آشنایی، مطالعه تشکیلات دادگستری و مراجع قضایی ایران (بخش دوم) ضروری است؛ علاوه بر آن، با توجه به تعدد مراجع قضایی و شبه قضایی که در بخش دوم مطالعه می‌شود، لازم است تقسیم وظایف بین آنها و شایستگی هر یک از این مراجع در رسیدگی به این اختلاف‌ها تبیین شود. در نهایت اگر در صلاحیت و شایستگی هر یک از این مراجع تداخلی پیش آمد و نسبت به یک اختلافی، دو یا چند مرجع خود را صالح دانستند و یا هر یک دیگری را صالح و شایسته تشخیص دادند،

چگونگی حل اختلاف بین این مراجع باید مطالعه شود. مجموعه این مباحث، تحت عنوان «صلاحیت قضایی» (بخش سوم) مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بنابراین در آیین دادرسی مدنی یک هدف اصلی، آشنایی با دو بحث اصلی، تشکیلات دادگستری و مراجع قضایی ایران و نیز صلاحیت قضایی است. لیکن چون دانشجویانی که اینک وارد عرصه مطالعه آیین دادرسی مدنی می‌گردند، هنوز با این مقدمه، شناخت کافی از این رشته ته‌سپیل نکرده‌اند، شایسته است قبل از آن دو بحث اصلی، «شناخت آیین دادرسی مدنی» (بخش یکم) را وجهه همت خود قرار دهند.